

”Brettspill i 5000 år”

**Utstilling på Arendal bibliotek
2.-27.mars 2013**

KATALOG

Hvorfor spiller vi?

Lek, spill og idrett er like gammelt som menneskeheten selv.

Alle barn er født med lysten til å leke. Når de leker lærer de sosiale, intellektuelle og motoriske ferdigheter. Uten at de selv merker det - de har det jo bare gøy.

For voksne har lek og spill som regel mer preg av tidsfordriv. De fleste spiller for å ha det hyggelig sammen med andre og for å kople av fra hverdagens mer alvorlige gjøremål.

Spill er kultur. Formålet med denne utstillingen er å fortelle spillenes historie, vekke minner om spill mange har spilt i barndommen og presentere gode spill av nyere dato.

Lek, spill og idrett - ordenes opprinnelse og betydning

Lek - fra norrønt "leikr":

Fysisk og psykisk aktivitet, tilsynelatende uten andre formål enn leken i seg selv.

Spill – fra gammelhøytysk "spil"

En form for lek eller annen aktivitet med bestemte regler.

Idrett – fra norrønt "idrottr"

Opprinnelig ble ordet idrett brukt om all form for høyt ansett dyktighet. Det omfattet både kroppslige prestasjoner og dyktighet innen musikk, dikting, runeskrift, brettspill og håndverk.

Nå mener man stort sett fysisk aktivitet når man snakker om idrett, men det er interessant å se at Magnus Carlsens bravader på sjakkbrettet omtales på avisenes sportssider og i sportssendinger på radio og TV.

Juks, spillegalskap og intriger

For de fleste av oss er spill en positiv aktivitet som gir glede, overskudd og sosiale relasjoner. Men mange av kildene vi har om spillhistorien handler om forbud, spesielt mot kortspill og terningspill.

Det er ikke uten grunn. Det fins alltid kynikere som vil jukse eller sko seg på andres ulykke. Spill om penger, gjerne i kombinasjon med konsum av alkohol, har dessverre vært årsak til mange personlige tragedier i årenes løp.

"Dertil er det noen ting som du skal vare deg for, som spill, skjøger og tretter og kast om penger, for på disse grunnvollene blir de største ulykker bygget..."

En far formaner sin sønn i "Kongespeilet" på midten av 1200-tallet.

"Men om folk spiller eller kaster terninger om penger, da kan kongens ombudsmann konfiskere alt det som ligger på bordet, og hver av dem er saket en mark sølv til kongen."

(Magnus Lagabøtes Landslov og Bylov, 1274/1276).

Brettspill

De eldste dokumenterte brettspillene er Senet (Egypt ca 3100 f.kr) og Det kongelige spillet fra Ur (Mesopotamia/Irak ca 2600 f.kr).

Men andre spill kan være like gamle. Kanskje spesielt de afrikanske mancalaspillene, som ble spilt med frø og groper i bakken.

I Norden har spillebrikker av glass, rav, leire og stein har vært i bruk i siden 200-400 e.Kr.

Edda-kvadet Voluspá omtaler både spillebrett og spillebrikker og gir inntrykk av at spill i vikingtiden hadde en kultisk eller magisk funksjon. Eller kanskje det bare var et uttrykk for at den avdøde likte å spille?

Det er i alle fall eksempler på at de døde fikk brikker og terninger med seg i graven. Bl.a. ble det funnet et møllespill og spillebrikker i Gokstadskipet fra ca 900.

Terningspill

De eldste terningene var laget av dyrebein- og knokler og kunne ha mange former - store, små, kvadratiske, rektangulære...

Terninger har også blitt brukt til å bestemme skjebnen og ta vanskelige avgjørelser:

"Iacta est alea! – Terningen er kastet!"

Cæsar da han kastet terning for å bestemme seg for om han skulle krysse grenseelva Rubicon.

"Nå avtalte kongene at de skulle kaste lodd om hvem som skulle eie den. De skulle kaste terninger, og den som fikk størst skulle ha den."

Snorre Sturlason om møtet mellom svenskekongen Olof Skötkonung og Olav den hellige, der de skulle avgjøre eiendomsretten til en bygd på Hisingen ved Göteborg.

Kortspill

De første spillkortene ble oppfunnet i Kina under Tang-dynastiet ca år 800 e.Kr. Kom sannsynligvis til Europa fra Egypt på 1300-tallet. Da dukker det opp omtale av spillkort i form av forbud på flere steder omtrent samtidig - bl.a. Firenze, Paris, Barcelona og Nürnberg.

Det oppsto tidlig to kortstokktyper:

- * Tarotspillet med 78 kort (1300-tallet)
- * Våre dagers vanlige kortstokk med 52 kort (Frankrike ca 1450).

Den hittil eldste omtale av kortspill i Norden fins i en privat utgiftsbok til unionskongen Hans (1455-1513). Der er penger til spillkort oppført.

Kortspillene hadde sin storhetstid på 1700-tallet. Mange kortspilluttrykk fra den tiden har blitt en del av dagligspråket, som:

"Være i beit" (fra det franske kortspillet la bête) og ***"Dermed basta!"*** (fra kortspillet l'hombre, der kløveresset kalles basta).

Spillene i utstillingen

1	Senet	Ca 3100 f.Kr.	26	Shipping	Ca 1959
2	Det kongelige spillet fra Ur	Ca 2600 f.Kr.	27	Navigare	1959
3	Backgammon	Ukjent	28	Master Mind	1971
4	Mancala	Ukjent	29	Othello/Reversi	1973/1880
5	Pachisi	Ca 400	30	Rummikub	1977
6	Mølle	Ukjent	31	Arendalsspillet	1987
7	Hnefatafl	Ca 400	32	Multimillionær	1989
8	Go	Ca 2500 f.Kr.	33	Gnav	Ca 1380
9	Sjakk	Ca 600/1475	34	Poch	1441
10	Xiangqi (kinesisk sjakk)	Ca 600	35	Cribbage	1630
11	Dam	Ca 1100	36	De Løyerlige Familier	1851
12	Domino	Ca 1100	37	Gammel Jomfru (Svarteper)	1874
13	Mahjong	Ca 1850	38	Speiderpatroljene	Ukjent
14	Kinasjakk/Halma	1892/1883	39	Yatzy	1956
15	Stigespill	1892	40	Settlers fra Catan	1995
16	Ludo	1896	41	Ra	1999
17	Hatt over hatt	1927	42	Carcassonne	2001
18	Monopol	1933	43	Alhambra	2003
19	Stratego	1947	44	Ticket to Ride	2004
20	Turneringsspillet	1947	45	Dominion	2008
21	Scrabble	1948	46	Stone Age	2008
22	Cluedo	1949	47	Snipp, snapp, snute!	2010
23	Den forsvunne diamanten	1951	48	Magic: The Gathering	1993
24	Frøken Detektiv	1957	49	Pokémon Trading Card Game	1997
25	Risk	1959	50	Harry Potter Trading Card Game	2001

"Man slutter ikke å leke fordi man blir gammel, man blir gammel fordi man slutter å leke" (Karl Groos)

Utstillingen er laget av

Vidar Aas

Tlf 489 94 625

E-post vidaas@gmail.com

i samarbeid med Arendal bibliotek